

Chapter: 2:

Q.1 दिलेल्या पर्यायापैकी योग्य पर्याय निवडून विधाने पुन्हा लिहा.

2

- 1 श्रीलंकेतील तमिळ अल्पसंख्याकांचा प्रश्न सोडवण्यासाठी पुढाकार घेणारे प्रधानमंत्री होते.
अ. राजीव गांधी ब. श्रीमती इंदिरा गांधी क. एच.डी.देवेगौडा ड. पी.व्ही.नरसिंहराव

Ans श्रीलंकेतील तमिळ अल्पसंख्याकांचा प्रश्न सोडवण्यासाठी पुढाकार घेणारे प्रधानमंत्री **राजीव गांधी** होते.

- 2 भारतीय हरित क्रांतीचे जनक होत.
अ. डॉ. वर्गीस कुरियन ब. डॉ. होमी बाबा
क. डॉ. एम. एस. स्वामीनाथन ड. डॉ. नॉमेन बोरलॉग

Ans भारतीय हरित क्रांतीचे जनक होत - **डॉ. एम. एस. स्वामीनाथन**

Q.2 पुढीलपैकी चुकीची जोडी ओळखा

1

i.	इंदिरा गांधी - आणीबाणी
ii.	राजीव गांधी - विज्ञान तंत्रज्ञान सुधारणा
iii.	पी. व्ही. नरसिंहराव - आर्थिक सुधारणा
iv.	चंद्रशेखर - मंडळ आयोग

Ans चंद्रशेखर - मंडळ आयोग. ही चुकीची जोडी आहे.

Q.3 पुढील संकल्पनाचित्र पूर्ण करा.

2

- 1 पाठाच्या मदतीने भारतापुढील आव्हाने आणि भारताची बलस्थाने यांची यादी पूर्ण करा.

भारतापुढील आव्हाने	बलस्थाने
उदा., भारत-पाकिस्तान युद्ध	विविधतेतही एकता
.....
.....	अण्वस्त्र सज्जता
फुटीरतावाद

भारतापुढील आव्हाने	बलस्थाने
उदा., भारत-पाकिस्तान युद्ध	विविधतेतही एकता
कौशल्य प्रदान करण्यासाठी पायाभूत सुविधा	भारताची अफाट मनुष्य शक्ती
अण्वस्त्र हल्ल्याची शक्यता	अण्वस्त्र सज्जता
फुटीरतावाद	पाकिस्तान , बांगलादेश

Q.4 टिपा लिहा.

4

- 1 धवलक्रांती

Ans डॉ. वर्गीस कुरियन यांच्या दुग्धोत्पादनातील सहकारी चळवळीच्या प्रयोगाने भारतात दुधाचे उत्पादन मोठ्या प्रमाणावर वाढले. यालाच 'धवलक्रांती' असे म्हणतात 'धवलक्रांती' भारत स्वावलंबन बनविण्यासाठी अत्यंत उपयुक्त अशी ठरली. दुधास योग्य भाव, शेतीला जोड व्यवसाय. शेतकऱ्यांना अर्थार्जनाचे साधन यामुळे दुधाचे उत्पादनात प्रचंड वाढ होऊन दुग्धजन्य पदार्थांचे उत्पादन वाढले.

- 2 जागतिकीकरण

- Ans** i. जागतिकीकरणाने अर्थकारण, राजकारण, विज्ञान व तंत्रज्ञान, समाज आणि संस्कृती अशा सर्व क्षेत्रांमध्ये अनेक बदल घडवून आणले. दूरसंचार तंत्रज्ञानाच्या क्षेत्रातील एक महत्वाचे क्रांती भारताने अनुभवली.
- ii. भ्रमणध्वनी, आंतरजाल सेवा. उपग्रहावर आधारित दूरसंचार सेवा संपूर्ण भारतभट या काळात पसरल्या गेल्या. त्याचप्रमाणे भारतीय लोकांच्या विशेषत.
- iii. युवकांच्या जीवनशैलीत आणि राहणीमानात खूपच बदल झाले. हे बदल त्यांच्या आहाराविषयक, सवयी पोशाख, भाषा, समजूती यातून दिसू लागल्या त्याप्रमाणे जागतिक पातळीवरील अनेक क्षेत्रांमध्ये एक महत्वाचा देश म्हणून भारत उदयास आला.
- iv. त्याचे आंतरराष्ट्रीय संघटनांचा भारत एक महत्वाचा सदस्य राष्ट्र बनला. तसेच माहिती तंत्रज्ञान क्षेत्रातील उद्योगांनी रोजगाराच्या नव्या संधी निर्माण केल्या.

Q.5 पुढील विधाने सकारण स्पष्ट करा.

- 1** मोरारजी देसाई यांचे सरकार अल्पकाळच टिकले.

- Ans** i. **कारण-** राष्ट्रीय आणीबाणीच्या काळात अनेक विरोधी पक्षांनी एकत्र येऊन जनता पक्षाची निर्मिती केली.
- ii. नव्याने स्थापन झालेल्या जनता पक्षाने श्रीमती इंदिरा गांधीच्या नेतृत्वाखालील काँग्रेस पक्षाचा पराभव केला. त्यावेळी मोरारजी देसाई प्रधानमंत्री झाले.
- iii. परंतु त्यांच्या नेतृत्वाखालील जनता पक्षाचे सरकार आपापसांतील मतभेदामुळे फारकाळ टिकले नाही. म्हणून मोरारजी देसाई यांचे सरकार अल्पकाळच टिकले.

- 2** भारतात नियोजन आयोग निर्माण करण्यात आला.

- Ans** i. कारण - अर्थव्यवस्थेचे आधुनिकीकरण, आर्थिक स्वावलंबन आणि सामाजिक न्यायासह समाजवादी समाजरचना ही भारताच्या स्वासंत्र्यापासूनच भारतीय अर्थव्यवस्थेची वैशिष्ट्ये राहिली आहेत.
- ii. भारताला उद्योग उभारून आधुनिकीकरण आणि स्वावलंबन प्राप्त करायचे होते.
- iii. नियोजनाच्याद्वारे सामाजिक न्यायावर आधारलेली अर्थव्यवस्था अस्तित्वात आणायची होती.
- iv. म्हणूनच योजना निर्माण करण्यात आला आणि पंचवार्षिक योजना सुरू करण्यात आली.

- 3** अमृतसर येथील सुवर्ण मंदिरात लष्कर पाठवावे लागले.

- Ans** i. १९८० च्या दशकात भारतीय राजकीय व्यवस्थेला अनेक नव्या आव्हानांना सामोरे जावे लागले.
- ii. शिखांनी पंजाबमध्ये स्वतंत्र खलिस्तान राज्याच्या मागणीसाठी आंदोलन सुरू केले.
- iii. या आंदोलनाने अतिशय उग्र स्वरूप धारण केले. या आंदोलनास पाकिस्तानचा पाठिंबा होता.
- iv. १९८४ मध्ये अमृतसर येथील सुवर्ण मंदिरात आश्रय घेतलेल्या अतिरेक्यांना बाहेर काढण्यासाठी भारतीय लष्कर पाठवावे लागले.

Q.6 दिलेल्या उताऱ्याचे वाचन करून त्यांवर आधारित प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

1

जागतिकीकरणाने अर्थकारण, राजकारण, विज्ञान व तंत्रज्ञान, समाज आणि संस्कृती अशा सर्व क्षेत्रांमध्ये अनेक बदल घडवून आणले. यांतील काही बदलांची चर्चा वरील परिच्छेदांमध्ये केली आहे. जागतिक पातळीवरील अनेक क्षेत्रांमध्ये एक महत्वाचा देश म्हणून भारत उदयास आला आहे. G-20 आणि BRICS (Brazil, Russia, India, China, South Africa) यांसारख्या आंतरराष्ट्रीय संघटनांचा भारत एक महत्वाचा सदस्य देश आहे. दूरसंचार तंत्रज्ञानाच्या क्षेत्रातील एक महत्वाची क्रांती भारताने अनुभवली आहे.

भ्रमणध्वनी (मोबाइल) आणि आंतरजाल सेवा (इंटरनेट), उपग्रहावर आधारित दूरसंचार सेवा संपूर्ण भारतभर पसरल्या आहेत. राजकीय क्षेत्रातही एक स्थिर लोकशाही कशी यशस्वीरीत्या कार्य करत आहे हे भारताने जगाला दाखवून दिले आहे. याचा परिणाम म्हणून भारतीय लोकांच्या आणि विशेषतः युवकांच्या जीवनशैलीत खूप बदल आला आहे. हे बदल त्यांच्या आहारविषयक सवयी, पोशाख, भाषा, समजूती यांतून दिसतात.

- i. 'BRICS' चे पूर्ण रूप लिहा.
- ii. जागतिकीकरणाचा राजकीयदृष्ट्या भारतावर काय परिणाम झाला?
- iii. जागतिकीकरणात बदल घडवून आणलेल्या कोणत्याही चार क्षेत्रांचा उल्लेख करा.

- Ans** i. 'BRICS' - Brazil, Russia, India, China, South Africa
- ii. राजकीय क्षेत्रातही एक स्थिर लोकशाही कशी यशस्वीरीत्या कार्य करत आहे हे भारताने जगाला दाखवून दिले आहे.
- iii. भ्रमणध्वनी सेवा, आंतरजाल सेवा, दूरसंचार सेवा, राजकीय क्षेत्र इत्यादी.

Q.7 पुढील प्रश्नाचे सविस्तर उत्तर लिहा.

- 1** जग आणि भारताच्या इतिहासात १९९१ हे वर्ष महत्त्वपूर्ण बदलांचे कसे ठरले ?

- Ans** i. सोव्हिएत युनियनचे या सुमारास विघटन झाले आणि जगातील शीतयुद्ध संपले.
- ii. १९९१ मध्ये भारतात पी. व्ही. नरसिंहराव शासनाने आर्थिक सुधारणा घडवून आणण्यास प्रारंभ केला. भारतातील परकीय गुंतवणूक वाढली.
- iii. उद्योग, वैज्ञानिक क्षेत्रातील कुशल व्यावसायिक भारतीयांनी भारतीय अर्थव्यवस्था सुधारण्यास मदत केली.
- iv. याच काळात अयोध्या येथील रामजन्मभूमीचा व बाबरी मशिदीचा प्रश्न ऐरणीवर आला.
- v. माहिती तंत्रज्ञान क्षेत्रातील उद्योगांनी रोजगाराच्या नव्या संधी निर्माण केल्या त्यामुळे जग आणि भारताच्या इतिहासात १९९१ हे वर्ष महत्त्वपूर्ण बदलांचे ठरले.

2 भारतीय अर्थव्यवस्थेची वैशिष्ट्ये कोणती ?

Ans भारतीय अर्थव्यवस्थेची वैशिष्ट्ये पुढील प्रमाणे आहेत.

- भारताला उद्योग उभारून आधुनिकीकरण आणि स्वावलंबन प्राप्त करायचे होते.
- म्हणूनच योजना आयोग निर्माण करण्यात आला आणि पंचवार्षिक योजना सुरू करण्यात आली.
- भारताची आर्थिक व्यवस्था या धोरणामुळे भरभराटीस आली. भारतातील परकीय गुंतवणूक वाढली.
- उद्योग, वैज्ञानिक क्षेत्रातील कुशल व्यावसायिक भारतीयांनी भारतीय अर्थव्यवस्था सुधारण्यास मदत केली.
- माहिती तंत्रज्ञान क्षेत्रातील उद्योगांनी रोजगाराच्या नव्या संधी निर्माण केल्या.

3 पाठातील आशयाच्या साहाय्याने प्रधानमंत्री व त्यांचा कालावधी यांचा कालानुक्रम तक्ता तयार करा.

Ans

जवाहरलाल नेहरू 16 वर्षे (286 दिवस)	15-08-1947 ते 27-05-1964
लाल बहादुर शास्त्री 1 वर्ष (216 दिवस)	19-06-1954 ते 11-01-1966
इंदिरा गांधी दोनदा 11 वर्षे (59 दिवस)	24-01-1966 ते 24-03-1977
मोराजी देसाई 2 वर्षे (126 दिवस)	24-03-1977 ते 28-07-1979
चरण सिंग (170 दिवस)	28-07-1979 ते 14-01-1980
इंदिरा गांधी 4 वर्षे (291 दिवस)	14-01-1980 ते 31-10-1984
राजीव गांधी 5 वर्षे (32 दिवस)	31-10-1984 ते 02-12-1989
व्ही. पी. सिंग (343 दिवस)	02-12-1989 ते 10-11-1990
चंद्रशेखर (223 दिवस)	10-11-1990 ते 21-06-1991
पी. व्ही. नरसिंहराव 4 वर्षे (330 दिवस)	21-06-1991 ते 10-05-1996
अटल बिहारी वाजपेयी दोनदा (16 दिवस)	16-05-1996 ते 01-06-1996
एच. डी. देवेगौडा (334 दिवस)	01-06-1996 ते 21-04-1997
इंदर कुमार गुजराल (332 दिवस)	21-04-1997 ते 09-03-1998
अटल बिहारी वाजपेयी 6 वर्षे (64 दिवस)	16-05-1996 ते 01-06-1996
मनमोहन सिंग	22-05-2004 ते 26-05-2014
नरेंद्र मोदी	26-05-2014 ते